

EL MOLÍ DE S'ALZINAR O DE SA TORRETERA

Pere Elies Riera Femenias
Josep Antoni Troya López

INTRODUCCIÓ

El molí de s'Alzinar o de sa Torrentera és un molí d'aigua fariner. És conegut pels dos noms indistintament i també és conegut per molí de Son Vivot, ja que pertanyia a aquesta possessió.

Tradicionalment s'ha considerat que és l'únic molí fariner d'aigua del terme d'Inca, i sembla que és així, atès que només hem trobat una notícia de l'existència d'un altre molí al Rasquell a principi del segle XV.¹ Altrament al terme d'Inca no hi ha fonts prou importants com per poder moure un molí hidràulic, i el torrent de Massanella és l'únic torrent del terme prou cabalós com per permetre la instal·lació de molins hidràulics. Són nombrosos els molins hidràulics al llarg del torrent de Massanella, però, pel fet que el torrent faci de partió dels termes, els molins que es troben a l'altre costat del torrent ja pertanyen a Selva o Búger; només aquest està dins terres inquieres.

L'origen d'aquest molí sembla que és molt antic, possiblement al segle XIII ja hi era, però no ho podem confirmar. És a partir del segle XVII quan ja trobam abundant documentació relativa al molí, entre d'altres motius perquè és adquirit pels propietaris de Son Vivot i se'n conserva molta documentació a l'arxiu de Can Vivot.

LA RESCLOSA

Aquest molí prenia l'aigua del torrent de Massanella, mitjançant dues rescloses. Les rescloses són petites preses al llit d'un riu o torrent que permeten desviar l'aigua. Aquest sistema és molt comú a molts de torrents mallorquins.

---

1 - *Història d'Inca 1350-1516*. Rosselló Vaquer. Pàg. 115.

Una resclosa estava situada un poc més amunt del pont de Fust i l'altra estava situada just a baix del molí de Can Cusseta (Búger). Aquesta segona resclosa prenia l'aigua del torrent un cop que n'havia estat desviada, passant pels molins de Can Pere Petit (Selva) i Can Cusseta (Búger), i retornada al torrent. És en aquest on es localitzava la segona resclosa. A més, també recollia l'aigua de la font Sotera (Selva) que neix dins la mateixa síquia entre els dos molins abans esmentats.

La segona resclosa estava construïda de pedres i morter, i acabava coronada per una tira de cantons de marès de pla.

LA SÍQUIA

Des de la segona resclosa partia la síquia que conduïa l'aigua fins al molí. En aquest punt s'ajuntava la síquia que venia de la primera resclosa. A l'inici de la síquia hi havia una comporta de ferro que permetia barrar el pas de l'aigua cap al molí.

La síquia del molí arrancava al costat sud del torrent, al seu fons, tenia un recorregut descrivint un arc i s'allunyava progressivament del torrent fins que en un determinat moment girava i es dirigia un altre cop cap a ell, ja que el molí hi està molt pròxim. Aquesta síquia té un recorregut aproximat d'uns 650 m entre la segona resclosa i el molí. La síquia havia de mantenir un pendent mínim perquè l'aigua circulàs, de manera que el terreny descendeix més que la síquia fins que en un punt el desnivell fou prou important com per a bastir-hi el molí. Per aquest motiu la síquia s'ha d'anar adaptant al terreny. Al principi està molt encaixada i és bastant estreta i fonda, però a mesura que va avançant va fent-se més ampla i menys profunda. D'aquesta manera el tram final, on la síquia és molt ampla, realitza la funció d'emmagatzemar l'aigua, atès que el molí no disposa de bassa.

En un primer tram, als primers 250 m aproximadament, la síquia sols està excavada al terra i transcorre adossada a un marge que delimita el fons de vall del torrent. Entre la síquia i el torrent hi ha una parcel·la allargada en forma de fus. Les mides de la síquia són variables. L'amplada varia de 0,70 a 1,20 m i la profunditat, entre 0,70 i 1,20 m. De totes formes aquestes mesures no són exactes atès el mal estat en què es troba la síquia, plena de pedres i terra que hi ha caigut o li han posada amb la neteja dels torrents i a la vegetació que hi creix a dins.

Entorn a la meitat d'aquest primer tram, a uns 130 m de la resclosa, hi ha una sínia adossada a la síquia.

El segon tram, que comprendria la resta, ja transcorre en una zona molt plana i surt del fons de vall més immediat al torrent. La síquia és més ampla, la seva amplada varia fins a un màxim de 2 m i la seva profunditat, entre 0,70 i 1 m.

Aquest tram presenta els marges de pedra en sec i tenia el fons empedrat amb còdols per a impermeabilitzar-la i facilitar l'escurat.

Com ja hem dit, la síquia transcorre en direcció nord-oest-sud-est i s'allunya del torrent, però uns 100 m abans del molí gira en direcció est, cap al torrent, ja que el molí es troba a escassos metres del torrent.

Uns 150 m abans que la síquia arribi al molí rep l'aportació d'una altra síquia pel costat sud. Aquest síquia ve ran del camí vell d'Inca a sa Pobla (o camí vell d'Alcúdia) i arranca del creuer de s'Hostalet, que és on es creuen el camí abans esmentat i el camí vell d'Artà a Lluç o de Son Vivot. Aquesta síquia drena les terres compreses entre el puig de Santa Magdalena i les terres de Son Fuster. A més, en el creuer de s'Hostalet, on comença aquesta síquia, també creua la síquia que va a les cases de Son Vivot, i des de la qual es podia donar aigua al molí.

Un cop que la síquia s'acosta al molí va lleugerament elevada sobre el terreny, i a tocar amb el casal arriba a uns 2 m per sobre del terreny circumdant. En aquest punt la síquia és ampla, entorn als 2 m, i 1m de fondària. La síquia arriba al casal per la part sud, i al costat de l'esquerra presenta una fibla o ventadora a través de la qual es desviava l'aigua quan no es volia moldre. Aquesta fibla té un buit de 60 x 60 cm. L'aigua desviada per aquesta fibla anava directament al torrent; aquesta síquia sols està excavada al terra.

En aquest punt, vora el casal del molí, la síquia es bifurca en dues síquies menors que es dirigien cada una a un cup, ja que el molí disposava de dos cups i de dos jocs de moles. Les dues síquies que es dirigien als cups també podien tancar-se individualment, perquè disposen de cantonades de marès amb una regata on es posaven les postetes per barrar el pas de l'aigua.

A la dreta de la síquia hi ha un aljub construït a la primera meitat del segle XX que s'omplia directament de la síquia i s'usava per abeurar els animals.

EL CASAL-MOLÍ

El molí es localitza a un desnivell; per aquest fet, juntament amb l'alçada que porta la síquia, s'aconsegueix el salt necessari per a ubicar-hi els cups. El casal era una construcció d'una planta, només tenia una cambra a sobre i una porxada al costat que dóna al camí. A la paret de ponent, que era per on arribava la síquia, hi havia els cups. Els cups tenen una amplada de 0,60 m i uns 6 m de profunditat.

El molí també té una clastra tancada a la part sud. La façana del casal està orientada a ponent, i és on trobam el portal d'entrada a l'obrador. Aquest portal és de llinda. L'obrador és la cambra on hi havia els mecanismes de mòlta. Just a baix del trespol de l'obrador, que es troba lleugerament inferior al terreny circumdant, hi havia els cacaus. Els cacaus són dues grans galeries on hi havia els rodets i les satjaties, per on sortia l'aigua dels cups. Els dos cacaus tenen volta de canó, i un dels dos la presenta lleugerament apuntada. Les voltes són de càrreu de marès. Actualment no queden gaires restes dels mecanismes de mòlta, ni dins l'obrador, ni dins els cacaus, i el que queda està molt malmès per la humitat. Just damunt els cacaus, a l'obrador hi ha una finestra molt gran, amb un arc apuntat, que ens indica l'antiguitat d'aquest molí.

A final del segle XX, el casal fou profundament modificat per a destinar-lo a habitatge. Hi fou afegida una planta a sobre de l'obrador i desmuntada la porxada. Aquesta nova planta és de dimensions majors que l'obrador antic, la qual cosa provoca que actualment els cups es trobin per davall d'aquesta planta. L'obrador fou buidat, i es tragueren les moles a fora. Actualment encara es veuen les moles front al molí. Aquestes moles tenen una amplada

d'uns 20 cm de gruix i un diàmetre d'1,30m, fet que les converteix en les més grans dels molins fariners mallorquins dels quals es té notícia avui dia.

LA SÍQUIA DE DESGUÀS

Un cop que l'aigua havia passat pels cups i cacaus, era recollida per la síquia de desguàs que la retornava al torrent. Aquesta síquia és molt profunda al costat del molí. La síquia transcorre paral·lela al torrent, entre aquest i el camí vell d'Inca a sa Pobla, i acabava desguassant al torrent uns 200 m més avall del molí, on era recollida per anar al molí de Can Barraca (Búger). Aquesta síquia sols està excavada a la terra.

LA SÍNIA

La sínia que hem esmentat abans, adossada a la síquia, està sobre la marjada a la qual transcorre. Es tracta d'una sínia sobre cintell, però el cintell no és del tot circular, sinó que pren una forma més plana pel costat nord atès el límit de la marjada. Té un diàmetre aproximat de 8 m. Tot està construït de pedra en sec, llevat de les arcades dels contraforts i el portal per entrar al pou, que estan fets amb carreus de marès. La sínia presenta un portal a la marjada que permet accedir al fons del pou travessant la síquia del molí. Cal destacar també que la marjada que suporta la sínia té tres contraforts, que en trobar-se damunt la síquia han d'obrir un pas per davall a manera de pontet. El primer dels contraforts es troba a un costat, és més baix que els altres i du integrat a sobre una escala que permet baixar del sementer de dalt (on hi ha la sínia) al de baix passant per damunt la síquia. El segon es troba gairebé centrat al mig del marge, al costat del portal que dona al fons del pou de la sínia. El tercer es troba a l'altre extrem del marge i du integrada una canaleta de reg, que permetia regar amb l'aigua de la sínia la parcel·la de baix, que ve delimitada per la síquia i el torrent.

Aquesta canaleta de reg està feta de peces de marès buidades, igualment que les altres canaletes de reg que trobam al sementer de dalt, on hi ha la sínia.

Els contraforts tenen una amplada de 80 cm i a la part de baix tenen una arcada que permet salvar la síquia.

El tram de marjada on hi ha la sínia té 5,5 m d'alçada, per 7,80 m de llarg.

PROPIETARIS I ARRENDADORS

Com ja hem dit abans, el molí era una pertinença de Son Vivot. Els propietaris normalment el llogaven, juntament amb les terres on es troba, anomenades sa Torrentera.

A continuació mostrem una llista dels diversos propietaris i arrendadors dels quals tenim notícia, dels segles XVII al XX:

Propietaris

1645 Francesc Desbrull

1662 Margalida Desbrull i Font de Roqueta

1669 Francina Thomàs i Sureda, comtessa de Formiguera

1681 Joan Miquel Sureda i de Santacília

(16..) Joan Sureda i de Villalonga, marquès de Vivot des de 1717

1782 Joan Sureda i de Verí, marquès de Vivot

1836 Joan Miquel Sureda i de Verí, marquès de Vivot

1949 Pere de Montaner i Gual, comte de Peralada

Arrendadors

Miquel Capó 1799-1810

Antoni Fiol 1814-1817 i 1820-1823

Antoni Capó 1829-1833

Miquel Capó 1836-1840

Amador Calafat 1854-1856

Pel que fa als propietaris, pertanyien a la noblesa ciutadana i coincideixen amb els titulars del marquesat de Vivot i els seus descendents. Quant als arrendadors hem de dir que eren principalment de Búger (els Capó).

Tot i que altres pertinences de Son Vivot també eren arrendades, allò més important de sa Torrentera era el molí, més que la terra. Entre altres qüestions, en els contractes d'arrendament del segle XIX s'especificava que l'arrendador del molí hauria de moldre de franc per a Son Vivot i que la fusta necessària per adobar el molí la posaria el senyor, però els jornals els pagaria l'arrendador.²

A l'Arxiu Municipal d'Inca, a la "Contribució industrial i del comerç del segle XIX", hi ha les següents referències del molí:

Anys 1854-1856.

"Amador Calafat por molino de agua de 3 meses."

Als anys econòmics 1865-1866 i 1875-1876

"Arrendatario de Son Vivot Molino de represa moliendo más de 3 meses y menos de 6."

EL MOLINER I LA SEVA FEINA

Respecte a moliners de segles anteriors no podem saber gaires coses respecte a la seva feina diària, però sí dels darrers arrendadors del molí. Tota aquesta informació ha estat proporcionada per l'amo en Guillem Palou Rebassa "de sa Torrentera" (Campanet, 1931), ja que els seus pares estigueren a sa Torrentera entre el 1924 i el 1958, i per tant ell hi passà la seva joventut.

Segons ens contà, regaven amb l'aigua de la síquia del molí les terres de sa Torrentera. S'hi conreaven faves, blat i tarongers principalment, però també mongetes, arròs i patates. De la síquia de Son Vivot, donaven aigua al molí dos dies a la setmana. La mòlta de gra i la producció agrícola es complementaven, de manera que, si no hi havia per moldre, treballaven la terra. Normalment molien sempre que hi hagués aigua i gra per moldre, aquest període comprenia la major part de l'any, exceptuant els mesos d'estiu que no hi havia aigua. Tot i així, molts d'anys molien blat novell, això ens demostra que a principi de juliol el torrent encara corria. I a partir de setembre o octubre tornava a venir aigua, però depenia de les pluges d'aquell any. Quan venia molta aigua pel torrent molien amb les dues moles simultàniament i quan en venia menys, sols amb una mola. Finalment, quan en venia

2 - "El funcionament d'una possessió mallorquina en el primer terç del segle XIX: Son Vivot del Puig d'Inca." ALBERTÍ, A. i MOREY, A. Pàg. 18, 32.

molt poca molien “a bassades”. És a dir, esperaven que la síquia s’omplís d’aigua i molien fins que n’hi havia; en acabar-la, esperaven que es tornàs a omplir i repetien el procés.

Tenien dues moles distintes, una de grossa i una de més petita, tot i que hi havia poca diferència. La més petita molia blat, perquè la farina quedava més fina, mentre que a l’altra es molia ordi, faves i ciurons per a fer farina per al bestiar. Normalment es molia una quartera de gra (50 kg aprox.) cada hora i, si calia, molien tota la nit sense aturar. Molent tota la nit guanyaven 1 duro. Cada mitja hora aproximadament movien el sac, el sacsaven, perquè la farina sempre quedava al mateix lloc i, de no fer-ho, hauria caigut a fora del sac en acaramullar-se.

Moldre ordi retia més que el blat, perquè la farina era més gruixada i es molia més de pressa.

A causa de la fricció de les moles, aquestes es desgastaven, i per aquest motiu calia repicar-les. Les picaven cada any, a l’estiu quan no hi havia aigua; per tant, no perdien temps de mòlta i el moliner també tenia més temps per fer-ho. Per assegurar-se que pertot quedaven igual, es posava mangra entre les moles i rodant es veia clarament on calia picar més i on no calia.

Els clients que anaven a moldre provenien dels pobles dels voltants, d’Inca, Muro, sa Pobla, Llubí, Búger... i generalment esperaven que tot el que hi duien estàs mòlt per a tornar-se’n. També hi baixaven els ermitans de Santa Magdalena amb un sac o dos. Els clients vigilaven el procés de mòlta, ja que si podia el moliner els prenia un poc de gra (un plat, en un moment de descuit). Si els clients es queixaven, l’excusa emprada era que el que mancava havia quedat entre les moles.

Normalment s’alternaven el moliner i la seva dona o algun altre familiar, per d’aquesta manera poder moldre ininterrompudament tota la nit quan era necessari. Tots els obradors dels molins solen tenir una foganya, que servia per donar llum i per encaletir i ajudar a passar les nits.

El període que hi estigueren els darrers arrendadors comprèn la Guerra Civil espanyola i els durs moments de postguerra. Durant la postguerra el gra escassejava i, a més, el Servicio Nacional del Trigo controlava els punts de mòlta, especialment els molins. Els moliners havien de demanar autorització per poder moldre i dur un control del que es molia, però era una pràctica profundament estesa el fet de moldre d’amagat a les nits, i s’escapava així al control governamental. Gairebé tots els moliners de l’època ho feren, ja que hi havia demanda i necessitat, per això s’amagaven els carros dels clients dins l’alzinar, el temps que es molia el gra. Per aquest motiu els de sa Torrentera foren denunciats, segons sembla, per un altre moliner de Búger. El resultat fou el precinte del molí per la Guàrdia Civil. Estigueren uns anys sense poder moldre, però les rates es menjaren el precinte, ja que era de paper, i tornaren a moldre altra vegada. Poc temps després, el senyor comte de Peralada (propietari de Son Vivot i del molí) va treure una llicència per moldre a la possessió i al molí. Com que les restriccions i el control governamental continuava, els digué que no es preocupassin, que si hi anava la Guàrdia Civil i veia que hi havia molts de sacs responguessin que eren del senyor comte, que ell tenia “les espatlles molt amples”, i així estigueren al molí de sa Torrentera fins a l’any 1959 aproximadament.

Pel que fa a les síquies, calia mantenir-les netes, ja que hi creixia molta vegetació i aquesta podia destorbar el pas de l'aigua. Per això, a l'estiu hi havia tres o quatre vaques pasturant-hi i s'eixerava la vegetació que hi creixia, a dins o a les ribes. Cada 4 o 5 anys, en haver collit les ametlles (agost o setembre), s'escurava la síquia i la molsa que en treien era usada com a adob per als tarongers. Les dites tasques s'havien de realitzar en aquesta època perquè era quan la síquia estava eixuta.

Com que a les vores del torrent i les síquies creixien polls i plataners, hi anava un fuster de Can Sopa (sa Pobla), els tallava i se'ls emportava, mentre que les soques del tarongers eren venudes a Búger per fer culleres.

CONCLUSIONS

El molí de sa Torrentera té una llarga història i molts de segles de funcionament, i mereix ser protegit per una sèrie de característiques que el fan singular, per no dir únic. Entre aquestes característiques cal destacar el fet de ser tan antic i de ser l'únic molí fariner hidràulic del terme d'Inca. La sínia amb els tres contraforts a manera de pontet sobre la síquia la diferencien de qualsevol altra sínia de Mallorca, la qual cosa fa que tot el conjunt de la síquia i la sínia siguin també dignes de protecció.

Pel que fa al casal-molí, que és l'únic de Mallorca que té clastra, i a més les mides de les moles fan que siguin les més grans fins ara estudiades dels molins fariners hidràulics mallorquins.

Molí de sa Torrentera

Vista d'un dels cacaus, al fons a la dreta la forat de la satjatia

Síquia; a l'esquerra, cantonades de la fibla que permet desviar l'aigua al torrent; al fons, bifurcació de la síquia que es dirigeix als cups

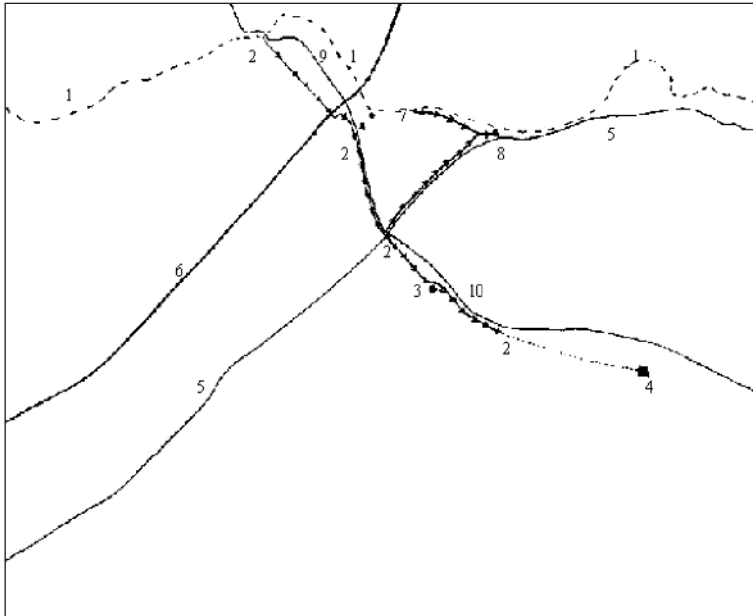
Síquia; a l'esquerra, cantonades de la fibla que permet desviar l'aigua al torrent; al fons, bifurcació de la síquia que es dirigeix als cups

Portal de l'obrador i finestra apuntada sobre els cacaus

Diferents vistes dels contraforts de la sínia sobre la síquia del molí

1. Torrent de Massanella	6. Carretera Palma-Alcúdia
2. Siquia de Son Vivot	7. Siquia de Sa Torrentera
3. Cases de Son Vivot i Sa Central	8. Molí de Sa Torrentera
4. Safareig Gran de s'Hort Nou	9. Camí vell d'Artà a Lluc
5. Camí vell d'Inca a Sa Pobla	10. Camí de Son Vivot